

УДК 94(477)1990/1991

МУРАВСЬКИЙ О.І.

<https://orcid.org/0000-0002-2776-5156>

АПАЛЬКОВ М.В.

<https://orcid.org/0000-0002-7496-0616>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.32.2019.33-42>

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ (1990 – 1991)

Проаналізовано військово-політичні аспекти діяльності Львівської обласної ради першого демократичного скликання, особливості відбування строкової військової служби призвониками Львівської області на зламі 1980–1990-х років, охарактеризовано особливості законодавства Української РСР (УРСР) у військовій сфері. Розглянуто ухвали Львівської обласної ради, які стосувалися призвоників, проаналізовано їх виконання та узгодженість із республіканським законодавством. Наголошено на важливій ролі Львівської обласної ради, яка в умовах протистояння з Комуністичною партією України (КПУ) спробувала вирішити численні проблеми українських військовослужбовців та налагодити громадський контроль за військовою сферою.

Ключові слова: Львівська обласна рада, нормативно-правові акти, радянська армія, призовні комісії, військовослужбовці.

У березні 1990 р. в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (УРСР) відбулися вибори до місцевих органів влади, які вперше за багато десятиліть проходили в умовах гострої конкуренції між представниками Компартії України (КПУ) та національно-демократичних сил. Тоді ж, за підсумками їх проведення, сформовано новий депутатський склад Львівської обласної ради першого демократичного скликання та започатковано докорінні реформи в усіх сферах суспільно-політичного, культурно-освітнього та соціально-економічного життя Львівщини зокрема та регіону загалом.

Військові аспекти діяльності Львівської обласної ради в 1990–1991 рр. сьогодні ще не стали предметом спеціальних наукових досліджень, що зумовлює актуальність розвідки. Джерельна

Муравський Олег Іванович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, молодший науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії (військово-історичних досліджень) Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного м. Львів.

Апальков Михайло Віталійович, кандидат історичних наук, провідний фахівець факультету № 2 Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів.

© Муравський О. І., Апальков М. В., 2019

основа статті – архівні документи, матеріали періодичної преси, законодавство УРСР.

Мета статті – охарактеризувати військові аспекти діяльності Львівської обласної ради першого демократичного скликання в контексті тогочасних суспільно-політичних процесів.

Перші ухвали Львівської обласної ради стосувалися здебільшого національно-культурних аспектів, проте наближення весняної призовної кампанії не залишилося поза увагою місцевих депутатів. Рішеннями обласної ради «Про черговий призов на дійсну військову службу в ряди Радянської Армії» (*Про черговий призов на дійсну військову службу в ряди Радянської Армії: Ухвала Львівської обласної ради першого демократичного скликання, 1990*) від 22 травня 1990 р. та «Про зміну рішення № 7 від 26 березня 1990 р. «Про черговий набір на дійсну військову службу»» (*Про зміну рішення № 7 від 26 березня 1990 р. “Про черговий набір на дійсну військову службу”*): *Ухвала Львівської обласної ради першого демократичного скликання, 1990*) від 19 червня 1990 р. здійснено спробу змінити склад обласної комісії з набору призовників: до її складу введено представників облвиконкому та авторитетних громадських організацій. 1 серпня 1990 р. постійна комісія з військових питань Львівської обласної ради надіслала пропозицію Облвиконкому припинити діяльність призовних комісій у Львівській області, доки не буде гарантована рекрутам служба виключно на території УРСР (*Апальков, 2013: 690*).

Осінній призовній кампанії передувала ухвала Президії Львівської обласної ради «Про відбування строкової військової служби рекрутами Львівської області» (*Про відбування строкової військової служби рекрутами Львівської області: Ухвала Президії Львівської обласної Ради першого демократичного скликання, 1990:1*) від 10 серпня 1990 р., основне вістря якої спрямовувалося на вирішення конфліктних ситуацій, що виникали під час проходження військової служби вихідцями із Львівщини. Цього ж місяця Президія Львівської обласної ради ініціювала зустріч із командуванням Прикарпатського військового округу (ПрикВО), яке представляли перший заступник командувача військами ПрикВО, генерал-лейтенант В. Чечеватов, перший заступник начальника політуправління ПрикВО, генерал-майор Ю. Ануфрієв, обласний військовий комісар, генерал-майор І. Алташин, прокурор ПрикВО, генерал-майор Ф. Шепетов (*Рада і армія шукають порозуміння, 1990: 1*).

Командування ПрикВО висловлювало стурбованість створенням в області комітетів, які намагалися вести агітацію за формування

Збройних Сил України, а також наголошували на необхідності проходження громадянами УРСР альтернативної служби (*Рада і армія шукають порозуміння, 1990: 1*). Представники обласної ради зазначили, що подібні ініціативи висловлювали молодіжні організації і вони «вписуються» у демократичні процеси боротьби національно-демократичних сил за державний суверенітет України (*Рада і армія шукають порозуміння, 1990: 1*). Начальник відділу прокуратури округу, підполковник О. Половко висловив незадоволення тим, що «місцеві органи влади нерідко приймають рішення, які суперечать союзній конституції, ігнорують інтереси «захисників Вітчизни», взагалі мають військовослужбовців за людей другого сорту» (*Апальков, 2013: 690*).

Інше не менш важливе питання – проходження служби призвониками Львівської області за межами УРСР. Представники ПрикВО зауважили, що вони не компетентні „вирішувати долю цих військовослужбовців без погодження з Міністерством оборони СРСР”. Але вдалося досягнути компромісу – задекларовано утворення спеціальної комісії (із залученням депутатів Львівської обласної ради) для розгляду кожного з випадків самовільного залишення місця служби військовослужбовцями Львівщини (*Рада і армія шукають порозуміння, 1990: 1*).

Депутати Львівської обласної ради зазначали, що у нових суспільно-політичних умовах «армія стимулює злобу, ворожі настрої між людьми різних національностей. Певним реакційним колам це вигідно і бачимо, як спеціально на офіційному рівні підігривається негативне ставлення до національних військових формувань. Звичайно, тон тут задає партократія. Бо фактично зараз ми маємо Збройні Сили по охороні КППС» (*Апальков, 2013: 690*). Зрештою, підсумовуючи, голова Львівської обласної ради В. Чорновіл констатував, що «ніхто не забороняє юнакам служити на території будь-якої суверенної республіки» (*Рада і армія шукають порозуміння, 1990: 1*).

Під час зустрічі обговорювалися й побутові проблеми військовослужбовців. Зокрема, дискутуючи про квартирне питання, Президія Львівської обласної ради заявила про неможливість забезпечити житлом військовослужбовців, які звільнилися в запас і бажали поселитися у Львівській області. Йшлося також про те, що окремі генерали, члени їх сімей «займають розкішні апартаменти, в той час, як у Львові... скрутно із житлом». Командування ПрикВО зауважувало, що у Стрию місцева влада розпорядилася відключати від будинку військовослужбовців воду та електроенергію.

Полковник Л. Слизький, який представляв на прес-конференції військових будівельників, зауважив, що голова Трускавецького міськвиконкому заявив йому: «Для окупаційної армії у мене цегли немає» (*Рада і армія шукають порозуміння, 1990: 1*).

«На чому справді «спіймали» військові демократичну владу, – зазначали журналісти, – то це ніби то дискримінації: Львівська обласна рада народних депутатів обмежила дозвіл на проживання офіцерів запасу на Львівщині й виділення житла тільки тим, які народились на нашій території чи призивались звідси на службу». Відомо, що демобілізований офіцер міг поселитися у будь-якому місті СРСР, за винятком Москви, Ленінграда та Києва. Львівська обласна рада домогалася надання цього ж статусу Львову, і не тільки тому, що місто, область «нафаршировані військами», але й тому, що «соціально-економічні проблеми гранично загострилися» (*Апальков, 2013: 691*).

Відповідаючи на риторичне запитання «Чому «верхи» не йдуть на рішучі зміни?», голова постійної комісії з військових питань Львівської обласної ради М. Павлишин констатував, що «створювана десятиліттями могутня військова сила потрібна їм для того, щоб тримати в покорі багатомільйонний народ. Ця роль хитро прикривається тільки словесами про оберігання спокою «мирної праці радянських людей». Підсумком тригодинної розмови стали досягнуті домовленості щодо необхідності уникнення політизації «військового питання» (*Муравський, 2012: 165*).

У серпні 1990 р. голова Львівської обласної ради В. Чорновіл і голова облвиконкому С. Давимука надіслали лист міністру оборони СРСР маршалу Д. Язову, в якому проаналізували розподіл призовників за підсумками весняного набору, яких і надалі направляли на Далекий Схід, у Середню Азію, Азербайджан та інші віддалені райони СРСР. Львівська обласна рада наголосила на неприпустимості проходження служби призовниками Львівської області за межами УРСР, оскільки подібні факти викликають обурення суспільства, загострюють відносини національно-демократичних сил і КПУ, можуть спровокувати регіоні акції громадянської непокорі. «Обласна рада народних депутатів, – читаємо в листі, – не може залишатися байдужою, коли грубо порушуються права громадян, проголошені у Всезагальній Декларації прав людини» (*Павлишин, 1990: 3*).

Заступник начальника Генерального штабу генерал-полковник Г. Кривошаєв у відповідь на лист голови Львівської обласної ради В. Чорновола і голови облвиконкому С. Давимуки

зауважив, що їх «пропозиції всесторонньо розглянуті», проте зазначив, що «Збройні Сили СРСР та інші війська комплектуються за екстериторіальним принципом». Висновок генерал-полковника був очікуваним: «Проходження військової служби всіма юнаками українцями на території своєї республіки неможливе» (*Павлишин, 1990: 3*).

Зважаючи на те, що Міністерство оборони ігнорувало Постанову Верховної Ради УРСР «Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами» (*Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф.1, оп. 32, спр. 2540, арк. 135*) від 30 липня 1990 р., Президія Львівської обласної ради 7 вересня 1990 р. прийняла ухвалу «Про осінній призов військовозобов'язаних Львівської області для проходження дійсної військової служби» від 7 вересня 1990 р., якою постановила: «Виконавчим комітетам обласної, районних та міських рад народних депутатів припинити чинність існуючих призовних комісій, не створювати нових, не розпочинати черговий набір рекрутів до одержання нормативних документів Верховної Ради Української РСР, якими б гарантувалося виконання постанови від 30 липня 1990 року (*Про осінній призов військовозобов'язаних у Львівській області для проходження дійсної військової служби, 1990*).

Проте 18 вересня 1990 р. на черговому засіданні Львівської обласної ради заступник голови облвиконкому В. Ляковська повідомила про те, що все таки райвійськкоматами ведеться робота щодо набору юнаків до армії. «Зараз, грубо ігноруючи вищу в області владу – Раду народних депутатів, військкомати викликають юнаків для опитування і медобстежень. А це недопустимо, тим паче, що, згідно з наказом облздороввідділу, медкомісії, які працювали під час весняного призову, зараз нечинні, – констатувала депутат. В. Ляковська навела конкретні цифри: із 260 опитаних сто погодилися «служити» у будь-якій військовій частині СРСР, решта – тільки на території України (*Павлишин, 1990: 3*).

Заважимо, що не пізніше 15 вересня 1990 р. Рада Міністрів УРСР повинна була б «розробити порядок проходження військової служби громадянами Української РСР і, починаючи з осені 1990 року, здійснювати призов на строкову військову службу, як правило, до військових частин, які дислокуються на території України». У цей же час, за словами голови профільної комісії Львівської обласної ради М. Павлишина, депутати розглянули близько 200-т скарг та провели відповідні перевірки. «Оскільки армія не може забезпечити

належних умов служби нашим солдатам, – зауважив голова постійної комісії з військових питань, – ми вирішили з гуманних міркувань, тим, хто покинув свої військові частини, надати можливість продовжувати службу на території України. Тим більше, що кожен з них написав, що хоче служити, але не хоче терпіти тих знущань, котрі часто призводять до втрати здоров'я і навіть смертних випадків» (Павлишин, 1990: 3).

Львівська обласна рада продовжувала кропітку роботу у напрямі реформування військової сфери. Своєрідним відлунням на ухвали Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської областей та загострення суспільно-політичної ситуації в Республіці стала Постанова Верховної Ради УРСР від 10 жовтня 1990 р., в якій Раді Міністрів УРСР запропоновано «забезпечити повернення в республіку протягом жовтня-листопада нинішнього року громадян УРСР, що проходять строкову військову службу за межами Української РСР, в частинах, які використовуються для розв'язання міжнаціональних та інших конфліктів у військово-будівельних загонах» (Апальков, 2013: 690). Однак у роз'яснювальному листі від 7 листопада 1990 р. заступник начальника Генштабу Міністерства оборони УРСР генерал-полковник Г. Кривошеєв констатував: «Проходження військової служби всіма юнаками-українцями на території своєї республіки неможливо з причин, про які неодноразово розповідалося в засобах масової інформації... це крок назад, який здатний розрушити безздатність армії і обороноздатність країни» (Павлишин, 1990:3).

12 листопада 1990 р. Рада Міністрів УРСР оприлюднила розпорядження, згідно з яким місцеві органи влади зобов'язувалися «під час осіннього 1990 року призову молоді до служби в Збройних Силах СРСР вжити додаткових заходів до активізації роботи призовних комісій, зупинити відправку громадян УРСР за межі республіки для проходження строкової військової служби до прийняття союзними органами рішень, які б створили необхідні умови для виконання вказаної постанови Верховної Ради Української РСР» (Муравський, 2012: 165). 14 листопада 1990 р. комісія з військових питань Львівської обласної ради на своєму засіданні вирішила «вважати недопустимим відновлення чинності призовних комісій і проведення призову до одержання гарантій від Міністерства оборони про те, що призовники залишаться на території УРСР. Комісія керувалася постановою Верховної Ради УРСР «Про проходження строкової військової служби громадянами української РСР»

від 30 липня 1990 р., де рекомендувалося «Раді міністрів УРСР... вирішити питання про повернення до 1 грудня 1990 року громадян Української РСР, які проходять строкову військову службу, з районів, де відбуваються міжнаціональні конфлікти, на територію України... у відповідності з Декларацією про державний суверенітет України» (Апальков, 2013: 691).

Щодо Львівської області, восени 1990 р. призовні комісії, які вперше очолили не райвійськкомісари, а заступники голів райвиконкомів, намагалися максимально враховувати побажання призовників щодо місця служби. Також згідно з міністерськими гарантіями, на Львівську область не поширювалася квота відправки новобранців за межі республіки та діяв принцип добровільності. Станом на вересень 1990 р. нараховувалося близько 200 юнаків, які відмовилися служити за межами республіки. 39 із них керівництво ПриКВО закріпило за одним із підрозділів на Яворівщині (*Про втікачів з радянської армії, 1990: 1*). Близько трьохсот новобранців, зважаючи на матеріальні вигоди, вирішити відбувати військовий обов'язок у Німеччині (*Тільки на українцях тримається армія, 1990: 1*).

Оскільки комісія з військових питань вважала недопустимим відновлення чинності призовних комісій, 16 листопада 1990 р. Президія Львівської обласної ради прийняла окремі ухвали «Про формування призовних комісій», «Про черговий набір на дійсну військову службу восени 1990 року» (*Про черговий набір на дійсну військову службу восени 1990 року, 1990*), згідно з якими такі комісії оголошувалися нелегітимними. Нормативно-правові акти дозволяли змінити склад медичних комісій, а призовникам надано можливість вибирати між проходженням військової служби в УРСР та інших республіках СРСР (про свій вибір кожен повідомляв письмово). Президія Львівської обласної ради та облвиконком пропонували до складу обласної, районних та міських призовних комісій кооптувати представників усіх зареєстрованих політичних партій та авторитетних громадських організацій (Апальков, 2013: 691).

Депутати наголошували, що ухвали прийняті, зважаючи на численні звернення військовослужбовців строкової служби, які були рекрутовані із Львівської області і, відбуваючи службу поза межами УРСР, «казнали моральних чи фізичних страждань внаслідок жорстоких проявів позастатутних відносин» (*Муравський, 2012: 167*). Львівська обласна рада вважала доцільним військовослужбовців

строкової служби, які були рекрутовані з Львівської області і відбували службу поза межами Української РСР і покинули її, не вважаючи дезертирами, а такими, що «залишили службу, внаслідок страждань, спричинених позастатутними відносинами, та бажання служити на території суверенної України» (Павлишин, 1990: 3).

На брифінгу, що відбувся на початку січня 1991 р., В. Чорновіл «закликав юнаків... не ухилятися від призову, оскільки в основному виконуються гарантії Міністерства оборони про проходження служби на території України» (Козловський, 1990: 1). На середину січня 1991 р. на Львівщині до армії було набрано 75,6% рекрутів. До кінця січня кампанія набору військовослужбовців завершилася (Вовк, 1991: 1). Згідно з рішенням облвиконкому «Про створення структур з питань призову на військову службу» від 22 січня 1991 р. в складі облвиконкому створено групу спеціалістів, до компетенції яких входило питання набору громадян на дійсну військову службу (На брифінгу в обласній раді, 1991: 1).

Отже, після перемоги національно-демократичних сил на місцевих виборах у регіоні значно загострилося питання, пов'язане із проходженням військової служби громадянами УРСР у межах республіки. Упродовж 1990 – 1991 рр. Львівською обласною радою прийнято чимало ухвал, які стосувалися військовозобов'язаних – вихідців із Львівщини, які однак суттєво не змінили статусу призовників. Більшість і ухвал не були реалізовані через ігнорування керівництва ПрикВО та місцевого обкому Компартії. Створений Львівською обласною радою механізм розгляду і вирішення конфліктних ситуацій, які виникають під час служби в армії вихідців із Львівщини, також не приніс жодних результатів (Муравський, 2012: 167).

Упродовж 1990 – 1991 рр. Львівська обласна рада доклала чимало зусиль для формування зародків національної армії, проте не змогла домогтися проходження військової служби львів'янами виключно на території республіки. На думку голови депутатської комісії з військових питань Львівської обласної ради, ухвали у військовій сфері були потрібні для того, щоб змусити «військових рахуватися із законами України та ухвалами обласної ради» (Павлишин, 1990: 3). На жаль, під натиском керівництва ПрикВО та представників Генштабу, ухвали де-факто не виконувалися «на місцях», що викликало невдоволення не тільки представників профільної депутатської комісії, але й громадськості регіону.

Використані посилання

Апальков, М. 2013. Військова призовна кампанія 1990–1991 років на Львівщині в контексті діяльності Львівської обласної ради першого демократичного скликання. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, Вип. 23, с. 690 – 694.

Вовк, Б., Недільський, А., Якимович, Я. 1991. Перспектива в конструктивізмі. *За вільну Україну*. 29 березень, с. 1.

Козловський, Б. 1990. Брифінг в Обласній раді. *За вільну Україну*. 12 січень, с. 1.

Муравський, О. 2012. Західні землі України: шлях до незалежності. Львів, с. 262.

На брифінгу в обласній раді. 1991. *За вільну Україну*. 19 січень, с. 1.

Павлишин, М. 1990. Де межа компромісу. *За вільну Україну*. 7 грудень, с. 3.

Про відбування строкової військової служби рекрутами Львівської області: Ухвала Президії Львівської обласної Ради першого демократичного скликання. 1990. *За вільну Україну*. 12 серпень, с. 1.

Про втікачів з радянської армії. 1990. *За вільну Україну*. 9 вересень, с. 1.

Про зміну рішення N 7 від 26 березня 1990 р. “Про черговий набір на дійсну військову службу”: Ухвала Львівської обласної ради першого демократичного скликання. *Архів автора*.

Про осінній призов військовозобов’язаних у Львівській області для проходження дійсної військової служби: Ухвала Президії Львівської обласної Ради першого демократичного скликання. *Архів автора*.

Про черговий набір на дійсну військову службу восени 1990 року: Рішення Облвиконкому Львівської обласної ради першого демократичного скликання. *Архів автора*.

Про черговий призов на дійсну військову службу в ряди Радянської Армії: Ухвала Львівської обласної ради першого демократичного скликання. *Архів автора*.

Рада і армія шукають порозуміння. 1990. *За вільну Україну*. 15 серпень, с. 1.

Тільки на українцях тримається армія. 1990. *За вільну Україну*. 12 грудень, с. 1.

Центральний державний архів громадських об’єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 32, спр. 2540.

References

Apalkov, M., 2013. The military campaign of 1990 – 1991 in the Lviv region in the context of the Lviv Regional Council of the first democratic congress. Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood. Lviv, V. 23, pp. 690 – 694. (ukr).

Vovk, B., Nedilsky, A, Yakimovich, Ya., 1991. Perspective in constructivism. For free Ukraine. 29 March, p. 1. (ukr). Kozlovsky, B., 1990. Briefing in the Regional Council. For free Ukraine. 12 January, p. 1. (ukr).

Muravsky, O., 2012. Western lands of Ukraine: the path to independence. Lviv, 2012. 262 p. (ukr).

At a briefing in the regional council, 1991. For free Ukraine. 19 January, p. 1. (ukr).

Pavlyshyn, M., 1990. Where is the point of compromise. For free Ukraine. 7 Dec., p. 3. (ukr).

About the provision of regular military service by recruits in the Lviv region: Decision of the Presidium of the Lviv Regional Council of the First Democratic Convocation, 1990. For free Ukraine. 12 August, p. 1. (ukr).

About the fugitives from the Soviet Army, 1990. For free Ukraine. 9 September, p. 1. (ukr).

On the modification of the decision No 7 of March 26, 1990 "On the recruitment of a regular military service": Decision of the Lviv Regional Council for the first democratic convocation [author's archive]. (ukr).

About the Autumn Prize of the Military Persons in the Lviv Oblast for the True Military Service: Decision of the Presidium of the Lviv Oblast Council of the First Democratic Convocation [author's archive]. (ukr).

On the recruitment of a regular military service in the autumn of 1990: A decision of the Oblviconkom of the Lviv Regional Council for the first democratic convocation [author's archive]. (ukr).

On the next prize for active military service in the ranks of the Soviet Army: The decision of the Lviv regional council of the first democratic convocation [author's archive]. (ukr).

The council and the army are seeking an understanding, 1990. For free Ukraine. 15 August. p. 1. (ukr).

Only the Ukrainians hold an army, 1990. For free Ukraine. 12 December, p. 1. (ukr).

O.I. Muravskiy, M.V. Apalkov
MILITARY AND POLITICAL ASPECTS IN THE ACTIVITIES
OF THE LVIV REGIONAL COUNCIL (1990 – 1991)

The military and political aspects in the activities of the Lviv Regional Council of the first democratic convocation and the peculiarities of regular military service by the draftees of the Lviv region at the change of the 1980 – 1990s were analyzed. It was noted that in 1990, the Lviv region draftees were sent by the military commissariats to all the Union republics, which forced the Lviv Regional Council to resort to solving the “military issue” and to begin a dialogue with the Carpathian Military District.

The peculiarities of the Ukrainian SSR legislation in the military sphere were characterized, the range of the most important decisions of the Lviv Regional Council regarding the draftees was defined, implementation and consistency of these decisions with the republican legislation was analyzed. The important role of the Lviv Regional Council was emphasized, which in the face of confrontation with the Communist Party of Ukraine (CPU) tried to solve numerous problems of Ukrainian servicemen and establish public control over the military sphere.

The successes and failures of the Lviv Regional Council were examined during the attempt to transform the composition of the regional commission on the recruitment of draftees and to introduce representatives of the executive committee and authoritative non-governmental organizations into it. It was noted that the command of the Carpathian Military District voiced their dissatisfaction with the fact that local governments often make decisions that contradict the Federal Constitution and ignore the interests of military personnel from Lviv region.

It was proved that the main point of the decisions of the Lviv Regional Council was directed at solving the conflict situations that arose during the military service of the people from Lviv region. The concrete evidence was provided confirming the fact that the unresolved “military issue” caused the society's indignation was aggravating the relations of the national democratic forces and the Communist Party of Ukraine, as well as provoking civil disobedience actions in the region.

Keywords: Lviv Regional Council, normative legal acts, Soviet army, call-up commission, servicemen.